

Jolanta Juźków, Renata Marszałik

Dział Dokumentacji i Biblioteka w Muzeum Okręgowym w Toruniu

Rocznik Toruński 26, 227-231

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dział Dokumentacji i Biblioteka w Muzeum Okręgowym w Toruniu

Jolanta Jużków, Renata Marszałik

Istniejący od 1962 r. Dział Dokumentacji Muzeum Okręgowego w Toruniu zajmuje wspólnie z biblioteką dwa pomieszczenia na II piętrze wschodniego skrzydła Ratusza Staromiejskiego. W jego skład wchodzi: archiwum klisz i fotografii oraz biblioteka naukowa.

Archiwum klisz i fotografii gromadzi zdjęcia:

- zabytków będących własnością Muzeum lub pozostających w depozycie (od 1999 r. także obiektów oferowanych do zakupu),
- zabytków architektury, malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego Torunia i okolic,
- wystaw (od 1964 r.) stałych i czasowych urządzanych przez Muzeum,
- wydarzeń kulturalnych odbywających się w Muzeum, jak konferencje naukowe, koncerty, odczyty, konkursy, wieczory galowe, wieczornice oraz wizyty oficjalne,
- dokumentacji prac związanych z konserwacją muzealiów,
- dokumentacji remontu kapitalnego Ratusza Staromiejskiego przeprowadzonego w latach 1958-1964 oraz budynków muzealnych.

Do cenniejszych zbiorów archiwum należą fotografie z 2. połowy XIX w. przedstawiające zabytkową architekturę Torunia: fortyfikacje miejskie, budowle sakralne i ich wnętrza, gmachy użyteczności publicznej i budynki mieszkalne. Na zbiór ten składają się pojedyncze fotografie z lat 1875 do 1899 oraz dwa zespoły zdjęć z lat 1861 (z najstarszą zachowaną fotografią panoramy Torunia) i z 1877. Są również dziewiętnastowieczne zdjęcia obiektów nie związanych z Toruniem, jak np. widoki dawnego Strasburga i Metz.

W Dziale Dokumentacji przechowywane są także dwie ważne dla Torunia kolekcje reprodukcji fotograficznych rysunków G. F. Steinera wykonanych z XVIII-wiecznych oryginałów zaginionych w 1944 r. Pierwsza z nich liczy 113 reprodukcji i wykonana została w 1914 r. Zbiór ten ze względu na mały format zdjęć zwany jest „Małym Albumem Steinera”. Drugi, autorstwa K. Grimma, pochodzi z roku 1942 i liczy 121 fotografii w formacie 18 × 24 cm.

Obie kolekcje dla historyków sztuki i konserwatorów mają nieocenioną wartość, znajdują się w nich bowiem plany i panoramy miast takich jak: Toruń, Brodnica, Chełmno, Golub, Grudziądz, Elbląg, Królewiec oraz rzuty i widoki prespektywiczne zabytkowych budowli, często już bezpowrotnie zniszczonych lub przebudowanych, z Torunia i pobliskich miejscowości. Zespół rysunków F. Steinera został opublikowany w 1998 r. przez TNT w książce pod red. M. Biskupa, pt. *Toruń i miasta ziemi chełmińskiej na rysunkach Jerzego Fryderyka Steinera z pierwszej połowy XVIII w.*

Na początek XX w. datowane są fotografie wykonane w Zakładach Fotograficznych Krusego i Carstensa z lat 1904 i 1916, Gerdoma z 1916 r., Jacobiego z 1919 r. i innych nieznanymi fotografów, prezentujące widoki i zabytki Torunia. Fotografie te odznaczają się niejednokrotnie dużymi walorami artystycznymi i oddają klimat Torunia początku XX w.

Wydarzenia z życia społecznego miasta z lat międzywojennych dokumentowane są przez zbiór fotografii H. Spychalskiego, ilustrujących wizytę marszałka J. Piłsudskiego z 1921 r., oraz zdjęcia z uroczystości Bożego Ciała z 1927 r.

Innym ważnym zbiorem dokumentującym Toruń jest liczący 1650 pozycji zestaw fotografii wykonanych głównie przez Kurta Grimma w okresie okupacji hitlerowskiej. Zdjęcia te, o doskonałej jakości technicznej, przedstawiają zabytki Torunia, współczesną architekturę, dzielnice miasta, park, urządzenia komunalne, a także wybrane dzieła malarstwa i cenne ryciny. W zbiorze tym znajduje się między innymi panorama Torunia z 1940 r., składająca się z 9 części, oraz zdjęcia ukazujące okupacyjne życie w mieście. Szczególnie cenne są fotografie przedstawiające zimowy krajobraz Torunia z 1940 r., np. przeprawę przez zamrzniętą Wisłę, czy także związane z Wisłą zdjęcia przy obróbce wikliny i port drzewny latem 1940 r. Pokazane są także na fotografiach manifestacje hitlerowskie oraz wizyty znanych osobistości III Rzeszy (gubernatora H. Franka, ministra propagandy L. Goebbelsa). Należy tu wspomnieć również o fotografiach dokumentujących wystawy organizowane przez Niemców w Ratuszu Staromiejskim w latach 1940–1945, mające na celu pokazanie niemieckości tych ziem, jak i prezentację siły militarnej Niemiec (np. wystawa z 1940 r. „Thorn eine Stadt deutscher Geister”, „Unser Heer” z 1943 r.).

Wśród prac K. Grimma znajdują się reprodukcje dzieł sztuki i fotografii wykonanych w XX w. (do 1939 r.). Niejednokrotnie są one ostatnimi zdjęciami zaginionych w czasie wojny eksponatów dawnego Muzeum Miejskiego. Wymienione fotografie Kurta Grimma często wykorzystywane są w pracach magisterskich oraz w publikacjach o Toruniu.

Z dużego zbioru fotografii po 1945 r. wymienić należy: zdjęcia wykonane przez A. Czarneckiego przedstawiające Ratusz Staromiejski po opuszczeniu go przez wojska radzieckie (mieścił się tam wtedy szpital polowy) oraz pochodzący z 1952 r. zbiór 96 zdjęć Janusza Bulhaka (syna znanego fotografa Jana

Bulhaka), ukazujący współczesne widoki Torunia (kilka fotografii przedstawia również architekturę Bydgoszczy i Chelмна).

Zbiór pocztówek oraz archiwalnych fotografii uzupełniany jest w miarę możliwości zakupami oraz darami. Obecnie archiwum liczy przeszło 38 tysięcy klisz i ponad 12 tysięcy fotografii. Wszystkie zdjęcia i negatywy są na bieżąco inwentaryzowane w księgach inwentarzowych w systemie jednostkowym i opatrzone sygnaturą. Fotografie o dużych rozmiarach przechowywane są w teczkach w szufladach, mniejsze zaś w kopertach wkładanych do kartonowych pudeł. Negatywy umieszczane są w kartonowych wkładkach i kopertach z naklejonymi wglądówkami poszczególnych ujęć, a następnie tak jak fotografie gromadzone w kartonach. Klisze i fotografie ułożone są według rosnących numerów inwentarzowych. Prace nad wyszukiwaniem odpowiednich klisz i fotografii ułatwia katalog rzeczowy. Negatywy i odbitki przedstawiające zabytki Torunia mają natomiast swój katalog topograficzny.

Zbiory archiwalnych fotografii i pocztówek, ze względu na ich wartość ikonograficzną i artystyczną, prezentowane były na wystawach w kraju i za granicą (np. „Toruń. Dawne widoki miasta”, 1994, „Toruń 1793–1920. Eine Stadt des Grenzraumes”, 1998). Reprodukcje tych fotografii zdobią często także współczesne wnętrza budynków użytkowych Torunia.

Biblioteka naukowa gromadzi wydawnictwa krajowe i zagraniczne z zakresu historii sztuki i kultury, archeologii, numizmatyki, muzealnictwa, konserwatorstwa, religii oraz kopernikana i toruniana. Specjalizuje się w zbieraniu katalogów i informatorów wystaw oraz przewodników po muzeach, co jest możliwe dzięki wymianie wydawnictw pomiędzy Muzeum Okręgowym a 106 muzeami i instytucjami naukowymi w Polsce oraz z 40 muzeami zagranicznymi (np. Museen der Stadt Köln, The Library of Congress, Washington, Bodleian Library, Oxford). Tą drogą pozyskiwane są przede wszystkim katalogi wystaw czasowych, które często są nie do zdobycia w pozostałych toruńskich bibliotekach.

Zbiory gromadzone i opracowywane w Dziale Dokumentacji pochodzą z zakupów, darów i depozytów. Na koniec 1998 r. biblioteka posiadała 17 342 wol. druków zwartych (w tym 39 starodruków), 7058 wol. czasopism oraz 57 332 pozycje zbiorów specjalnych (klisze i fotografie, plakaty, druki okolicznościowe, mapy, foldery, dokumentacje konserwatorskie).

Zbiory biblioteki naukowej znajdującej się w Muzeum sięgają lat 1929–1935. Niestety, po drugiej wojnie światowej ocalało i powróciło do Muzeum zaledwie 107 woluminów. Liczący obecnie około 25 tysięcy woluminów księgozbiór inwentaryzowany i katalogowany jest na bieżąco. Służy on przede wszystkim pracownikom Muzeum Okręgowego w Toruniu, a także osobom zainteresowanym spoza Muzeum. Od kilku lat tworzona jest w Dziale Dokumentacji baza komputerowa pozyskiwanych wydawnictw, jak i eksponatów muzealnych, zawierająca również informacje na temat ich dokumentacji fotograficznej. Karty katalogowe książek

usystematyzowane są w katalogach alfabetycznym i rzeczowym, a karty czasopism zagranicznych wysyłane są także do Centralnego Katalogu Czasopism w Warszawie.

Wśród zbiorów bibliotecznych, a szczególnie starodruków, do najcenniejszych należą m.in.: Hartmann Schedel: *Liber chronicarum*, Nürnberg 1493; Nicolai Copernici Toruniensis: *De revolutionibus orbium coelestium libri VI* (Basileae, 1566); Erasmus Reinhold: *Prutenicae tabulae coelestium motuum*, Wittenberga 1585; Euclides: *Elementa geometriae libri 7-16*, Roma 1589; Stanisław Lubieniecki: *Theatrum geometriae [cz.] 1-3*, Amsterdam 1668; Jacob Heinrich Zerneck: *Thornische Chronica im welcher die Geschichte dieser Stadt von MCCXXI bis MDCCXXVI...*, Berlin 1727; *Zupełny niemiecki y polski mownik miiący naywięcej zażywane słowa...*, tom 4, Leipzig 1791.

Z późniejszych wydawnictw na uwagę zasługują m.in.: Edward Raczyński: *Gabinet medalów polskich oraz tych które się dziejów Polski tyczą*, t. 1-4, Wrocław-Poznań 1838-1843, oraz leksykony biograficzne artystów: Edward Rastawiecki: *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub częściowo w niej przebywających*, t. 1-3, Warszawa 1850-1857, tegoż: *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, Poznań 1886; Felix Becker, Ulrich Thieme: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Bd. 1-37, Leipzig 1965 (reprint); Emmanuel Bénézit: *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs des tous les pays...*, t. 1-8 (wyd. Saint-Ouen); *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, K. G. Saur, München, Leipzig; *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa; katalogi wystaw muzealnych: *Die Parler und der schöne Stil 1350-1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern*, Köln 1980; *800 Jahre Deutscher Orden*, Gutersloh, München 1990; *Die Hanse Lebenswirklichkeit und Mythos*, Hamburg 1989; zagraniczne katalogi aukcyjne: *Apollo. The international magazine of the arts*, London; *The Magazine Antiques*, New York.

Warto też wspomnieć o wielotomowej pracy Romana Aftanazego *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, wyd. 2, a także o innych wydawnictwach encyklopedycznych i słownikowych: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, *Polski Słownik Biograficzny*.

Oprócz tego Dział Dokumentacji prowadzi od 1964 r. kartotekę wystaw organizowanych w Muzeum (ważniejsze z nich mają teczki zawierające scenariusz wystawy, spis topograficzny, druki okolicznościowe, wydawnictwa towarzyszące wystawie, wycinki prasowe), jak również liczną korespondencję z muzeami, wydawnictwami i osobami prywatnymi poszukującymi ilustracji do swoich publikacji. Na ich zlecenia w Pracowni Fotograficznej Muzeum, podlegającej Działowi, wykonywane są odbitki i diapozytywy. Kierownik Działu

Dokumentacji pełni również od 1991 r. funkcję Głównego Inwentaryzatora Zbiorów.

Ze względu na wymagania formalne dotyczące ewidencji składanych Muzeum ofert kupna oraz nowo nabytych eksponatów, przy Dziale Dokumentacji działa Sekretariat Komisji Zakupu Muzealiów. Komisja jest ciałem doradczym, opiniującym wszelkie propozycje darów i zakupów dyrektorowi, który podejmuje decyzje. Sekretariat Komisji gromadzi przekazywane przez kustoszy oferty i opinie, prowadzi korespondencję dotyczącą zakupów, przygotowuje umowy kupna-sprzedaży, a w wypadku złożenia w Muzeum zabytku proponowanego do zakupu, kieruje go do Pracowni Fotograficznej w celu sporządzenia dokumentacji wizualnej obiektu. Powiązanie działalności Sekretariatu Komisji Zakupów Muzealiów z pracą Działu Dokumentacji pozwala usprawnić proces zbierania informacji o pozyskiwanych eksponatach i ułatwia wprowadzenie nowego systemu ewidencji dóbr kultury, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 26 VIII 1997 r.

Zbiory są udostępniane wszystkim zainteresowanym, osoby spoza Muzeum korzystają z czytelni. Istnieje możliwość wykonania odbitek kserograficznych. Czytelnia mieści się na 2 piętrze Ratusza Staromiejskiego (Działy Archeologii, Numizmatyki, Medalierstwa, Grafiki, Historii Najnowszej oraz Dom Kopernika mają księgozbiory fachowe u siebie). Czytelnia i Dział Dokumentacji są czynne od wtorku do czwartku od 11⁰⁰ do 14⁰⁰.